

*Börtönbe vettette és megvakíttatva
Végezi életét a nemzet zsarnoka...*

*Szabadság! szent neved tüzelte a magyart,
Midőn a zsarnokság eltiporni akart!
Nemzeti lobogónk hány csatába' lengett,
Amidőn jogait így védte a nemzet!?
Te tüzelj szívünket az új ezredévben,
Hogy mindent veszítve, végveszély ne érjen!
És hogyha jogaink védelmére kelünk:
Országunk zászlója, te lobogj felettünk!*

4. I. Endre és 5. I. Béla.

(1046—1061. 1061—1063.)

Péternek áruló, rút politikája —
A magyar szívéből vaskézzel kivájja
Az ősi indulat szunnyadó érzetét:
Vad bosszú égeté a nemzet kebelét.
A német uralom szokatlan igája
Súlyosan nehezült nemzetünk nyakára,
S mivel az új hitért szenvednie kellett,
Ártatlan voltának ismerése mellett:
Fegyvert fog végtére *Vathának* szavára,
Iszonyú tettének alig van határa,
Pogányhit varázsa még sokat fogva tart
S viszályba keveri könnyelműn a magyart,
És annak tudván be minden bajt és vétket,
Öldösi, gyilkolja a *keresztyén* népet;

VATHA LÁZADÁSA.

A papok, tudósok ártatlan' hullt vere —
 Freccsen a szétrombolt templomok kövére,
 Szent *Gellért* püspöknek összezúzott teste
 A Duna hajkait pirosra festette;
 Fejét ma a szentek koszorúja körzi
 S nevét a *Gellérthegy* maiglan is őrzi.

Az Árpád-hercegek e hír hallatára
 Sietnek az egykor elhagyott hazába,
 Mellettök van most a nemzet jobb érzése,
 Mely *Endrét* emeli a királyi székbe.

Endrének először csak arra van gondja,
 A dúló lázadást hogy szépen eloltsa,
 S midőn a dühöngők nem hallgatnak rája:
 Hadat gyűjt ellenök magyarok királya,
 És vitéz serege hogy közibök vágott,
 Vérébe' föröszte a vad pogányságot.
 Erélyes királyunk e győzelmi tette —
 Keresztyén hitünket megerősítette.

Alig múlt el a baj, mindjárt jó a másik,
 A csatán ázott kard nem pihen sokáig:
 A *német császár* jó alkalomnak látta,
 Hogy jogot formáljon szép magyar hazánkra,
 S dunai hadával beusztatva hozzánk,*
 Azt hiszi, hogy végső veszedelmet hoz ránk.
 A király — ismerve öcsce vitézségét:
Bélára bízza a sereg vezérségét.

* 1051-ik évben.

Csalja a németet Béla — mindig beljebb,
 Elhordat utjából takarmányt, élelmet;
 S midőn az ellenség éhezve — kifárad,
 Hős Béla hadával hirtelen rátámad.
 Fut *Henrik* és vele fut katonasága
 S hogy könnyen futhasson: *vértjeit* elhányja;
 Hol a tér földve lett holtakkal és vérttel:
 A *Vértes* hegységet erről nevezték el.

Bélának jutalma: a hon harmadrésze,
 Ezen lőn állítva *fejedelmi* széke,
 E kívül a király megigéri neki:
 Halála után a *trónt* örökül vészi.

Ismét jó *Henrik* a következő évben
 S temérdek hajóval *Pozsony* alá mégyen;
 Hiába, hiába, kudarcot vall újra:
 Hajóit víz alatt buvár *Zothmund* fürja,
 Seregét oda-leun hűs pihenő várja:
 Csókdossa a Duna szennyes, piszkos árja.

A császár ezután békét köt Endrével,
 Újszülött fiának* — lányát jegyezvén el.
 Endre most kis *fiát megkoronáztatja*,
 Szívét az irigység zápora áztatja;
 Feledve ő mindent: esküt s ígéretet,
 Győzelmes öcsesétől nyugton nem élhetett.
 És félve, hogy a trón meginog alatta,
 Hős *Bélát* magához *Várkonyba* hivatja.

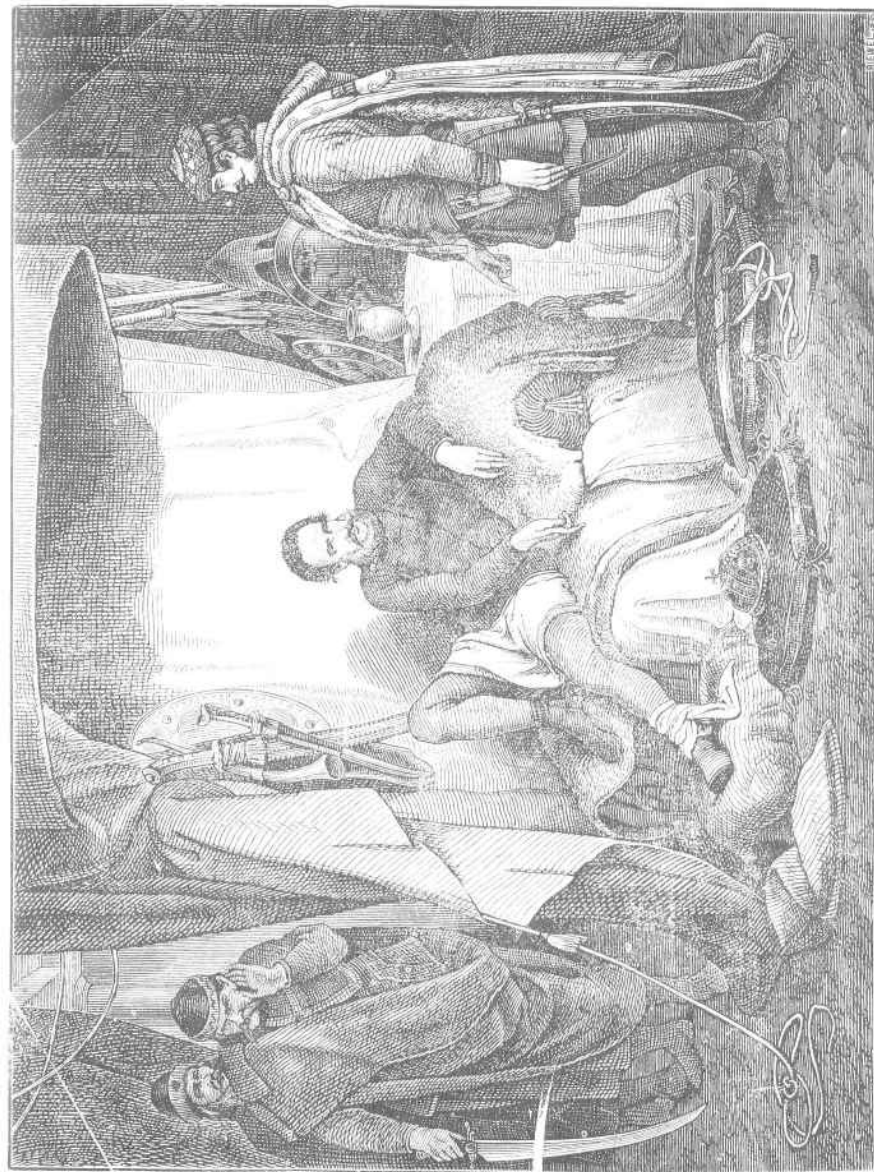
* Endre fia: Salamon.

Koronát és kardot térszen ott eléje,
Melyiket választja? — azon jár elméje;
Mert ha a korona birtokára vágyik:
Vérétől a terem padozata ázik!
Jó Béla s átlátva a megejtő terven
Eltökélt szándékkal a kardhoz nyúl menten,
Szívét a szószegés hegyes nyila bántja,
Sekként szól: „Legyen harez! — te kívánod, bátya
Megcsaltál galádúl, szót és esküt törve,
Jőjjön hát a végzet esküszegő fődre!”

Ezt mondván — távozik, kezében a karddal,
Lelkén az indulat bős hulláma nyargal,
És hadat szervezvén: a királyra támad,
Ki véres teréről a *vesztett* csatának
Sietve menekül — paripáján futva;
De lova leveté és agyontaposta ...

A testvér-harez után, hogy a trónra lépett,
Szétveré hős Béla a gyűlevész népet,
Mely János vezérnek lázító szavára —
Az ősi vallásnak védelmére állta.
A pogány harezok közt ez volt az *utolsó*,
Így készült számára örökös koporsó!

Bélának két évi kormányzása alatt
A nemzet jóléte előbb-előbb haladt:
Könnyítve az *adó*, mely vállait nyomta
S jogait *törvények* vették oltalomba.
Bélának ezután gyászos lett a vége,

KARD ÉS KORONA.

Mert midőn honát a német ellen védte:
Dömsödön ráomlik a ház, melynek romja
A vitéz, böles királyt maga alá nyomja.

6. Salamon és 7. I. Géza.

(1063—1074.)

(1074—1077.)

Bélát, kit a gyászos sír oly korán elnyelt,
Siratják fiai: *Géza, László s Lambert*;
Géza — a legidősb, következett volna
Atyjának halála után — most a trónra;
De midőn *Salamon* német segítséggel
Jő, hogy a királyi címet ő venné fel,
S *Gézának* terveit megghiusította:
Szép Lengyel-országba menekülnek futva.

Salamon — hadával *Fehérvárra* érve,
Királyi koronát ott tétet fejére
S IV-ik Henriket,* ki őt támogatta,
Ezután gazdagon megajándékozta.

Most ismét *Géza* jó s háborúra készül:
Kitenni *Salamont* a királyi székből;
De hogy a püspökök közbenjárnak nála,
A magyar nemzetet ne vigye viszályba:
Kibékül vele és azzal megelégszik,
Ha nekik adja az ország *harmadrészét*.

Engedett *Salamon* a jogos kérésnek,
S a vitéz hercegek bejönni nem késnek,

* IV-ik Henrik német császár — *Salamonnak* *sógora* volt.

Segítik *Salamont* ellenségi ellen,
Győzelmes kardjukat rettegi az ellen:
Erdélyben *Cserhalom* beszélhetne róla,
A magyar fegyver ott mennyi *kun-vért* ontta!?
S honnan a bessenyők rabolni bejárnak:
Olvassuk elestét *Nándorfehérvárnak*.

A győztes hercegek népszerűek lévén,
Salamon királytól nem élhetnek békén:
Ellenök tüzeli a királyi udvar,
Amelynek tisztsége *német* volt, nem magyar.
És kitört a viszály a nemzet körében:
Salamon — segélyért *sógorához* mégyen,
A vitéz hercegek, mint jó keresztyének,
Római pápától segítséget kérnek.
Hol német s magyar vér dús mezőt áztata:
Mogyoród tájékán vívatott a csata;
Fut onnan *Salamon*, az életét féltve,
Egyik hű vezére: *Bátor Opos* védte,
Aki a seregben utat nyitva néki:
Védelmi hős tettét vérével pecsétli.

Gézának kezében maradt a korona,
Örömtől visszhangzik a magyarok hona;
De kevés ideig van békén a nemzet,
Ismétlen *Salamon* zavarja a csendet:
Királyi hatalmát hogy visszaszerezze,
Henrikkel jó — német csapatot vezetve.
Ám *Géza* szembeszáll a betörő haddal,
Fárasztja *Henriket* hadverő furfanggal

S ez végre ráunván a sok fáradságra,
Visszamegy, sógorát itt hagyva sorsára.

Miként a fuldokló kapkod fűhöz-fához,
Salamon segélyért fordul a *pápához*.

VII-ik Gergely volt akkoron a pápa,

Ki viselt dolgait Salamonnak látva:

A kérőt kegyéből örökre kizárja,

S előbbi tettiért még meg is dorgálja.

Azután *Gézához* meneszt egy követet,

Intve, hogy az az út, amelyet követett,

Nem a *hű fiú engedelem* útja;

Térjen az ő védő szárnya alá újra,

Hogy méltón viselje István koronáját:

Ismerje el hát az ő *fenhatóságát*!

Feldobban Gézának keblében most a szív,

Mely minden felett csak drága honához hív;

„Hogy tudjon ez ország szebb jövőt remélni:

Nem kell a magyarnak *gyámság* alatt élni!

Ez a föld, hol Árpád új honra találta:

Szabad és független magyarok hazája!“

Szölt és a görögök császárához küldött*

... Hoz onnan számára koronát — a küldött.

S *szolgaság* gyanúja hogy nevét ne érje:

Géza *e koronát* téteti fejére.

E görög korona s István koronája —

Későbbi időben *egygyé* lett formálva,

* Dukasz Mihály, a görögkeleti birodalom császára, ki Gézával, ennek második neje: Synadene révén — rokonságban állott.

Remekül sikerült az egybeöntése;

E görög korona annak *alsó* része.

Hogy végét szakítsa Géza a viszálynak,

Megbízott követi Salamonhoz járnak,

Alkudnak a tróntól megfosztott királylyal,

Kérve, hogy érje be a hon harmadával.

Hiába: Salamon az egészre vágyik;

Nem ígér az egyik, követel a másik

S amire megoldást egy fél se találta:

Eldönti a kérdést *Gézának* halála.

S. I. (Szent) László.

(1077—1095.)

Aki az országnak annyi viszályt szerzett,

Mellőzi Salamont újlag a nemzet

S akinek esze: böles, s alakja — mint zászló:

Királyi székbe ül hős, daliás *László*.

Nem kérdez ő senkit, se császárt, se pápát,

Melyikök engedi meg a koronázást?

Királyi tettében nem gátolja semmi,

Önálló, független s szabad akar lenni:

A szentelt koronát fejére téteti,

S a nemzet egy szívvel „éljent“ kiált neki.

Sőt akit a pápa üldöz és kiátkoz:

Trónjára segíti lengyel *Boleszlávot*,

S a pápa átka — kit a porig alázott:

A német császárral köt jó barátságot.

Mindezek daczára ő jó keresztény volt,

Vallásos jellemén nincsen homály, nincs folt;

Ismerjük lelkének dicső alkotását:
Váradon s Zágrábban püspökséget állít.

Akinek bűnbánó könyei omolnak:
Megbocsát a király pártos Salamonnak,
Magához fogadva — kegyelmébe vészi
S királyi lakában menhelyet ad néki.
De ezzel a keblén kígyót melengetett,
Mely később megmará a jóltevő kezét;
Börtönbe vettetve — bűniért vezekel,
Míg végre sokára kiszabadúl csellel:
Amidőn *Istvánt* és *Imrét* szentté teszik,
A papok Salamont szabadon eresztik.

Alig, hogy kijutott a hálátlan álnok,
Ellenségképpen a *vad kunokhoz* állott:
Áruló módjára, mint egy gonosz szellem,
Vezeti ezeket a magyarok ellen.

— Hős László legyőzte a betörő hadat;
Salamon ismétlen önmagára marad,
De nem tér javulás ösvényire mégsem,
Hogy bosszút állhasson — *bessenyőkhöz* mégyen
S előttük üldözött honfiút mutatva,
Ezeket ingerli László ellen harezra.
Hiába, elpártolt tőle a szerencse:
Futnak a bessenyők legyőzve, szétverve.
Salamon is eltűnt; az róla a monda,
Hogy később bűnbánó *remete* lett volna.

Legyőzvén ellenit, hódításra indul;
Horvátok laknak a *Kulpa* habjain túl.

Lászlónak nővére, hogy elhalt a férje,
Mint özvegy királyné, ezek között éle;
Reá e méltóság nem áldás, de átok:
Lázongnak ellene a pártos horvátok.
Ekkor a királynő hős fivérét kéri,
Hogy jönne sietve segélyére néki.
És László nagy hadat visz a horvát földre,
Ahol a lázongók seregét legyőzve
S kimentve a bajból *Ilona* királynét,
Honához kapcsolja Horvátország földjét,
S Álmosra* bízván az ország kormányzását,
Visszajő — *kunoktól* védeni hazáját.
Röviden tart a harez: meghódol a kunság
S örökös hazája lőn a *magyar Kunság*.

Amily nagy volt László a harezok mezején,
Szint' olyan böles volt a *törvényhozás* terén:
Az egyik törvénye a *birtokot* védi,
Másik a *büntetést* szabályozva méri,
Harmadik törvénye — a hon java végett —
A *pogány* vallásnak vet örökre véget.

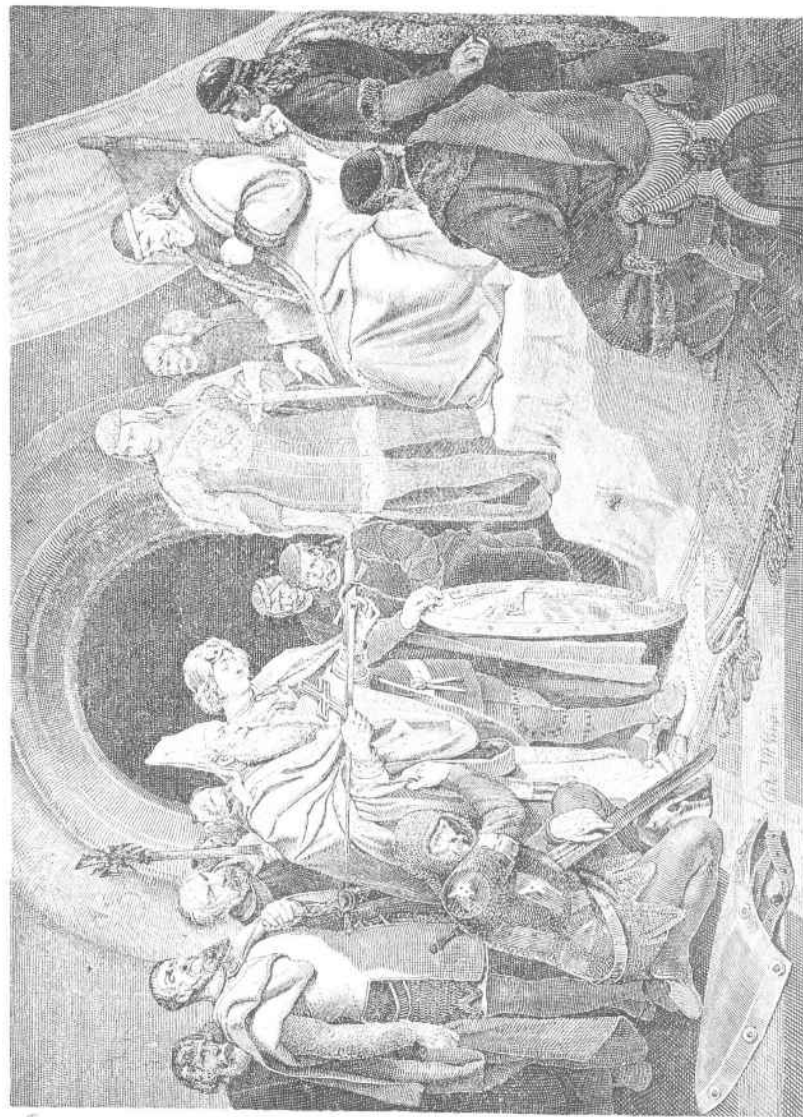
Lászlóról fennmaradt néhány régi ének,
Amelyek őróla sok szépet regélnek.
Például, midőn a kunokkal állt harezba,
Legyőzött seregük' messzire szalasztva:
Utánok eredt a győzelmes király is,
Üldözve a futó kunokat sokáig;

* Álmos — László bátyjának és királyi elődjének — *Gézának* fia volt.

De egyszer a kunok visszafordulának,
Vérére szomjúzva a vitéz királynak.
László, hogy kezébe ne jusson a kunnak,
Lovával egy magas hegytetőre ugrat,
Nyomán az ellenség . . . már majdnem eléri,
Midőn egy esoda jön segélyére neki:
Amelynek tetején menekülve nyargal,
Ketté vált hirtelen a hegy — nagy robajjal...
Meghökken a kunok üldöző csapatja,
Szédítő a mélység, mely tátong alatta;
Túlfelől a király — a hegynek lejtőjén —
Sértetlen távozva — hős seregéhez mén . . .
. . . Erdélyben, a kicsiny *Torda* város mellett,
E *szikla-hasadást* mostan is föllelhet'd;
A szikla tetején, ahol futott lova,
Maig is meglátszik *patkójának* nyoma.

Máskor meg, midőn egy kuncapat üldözte
S fogyott a távolság ellene — és közte,
Az éghez fordulván sóhajtó ajakkal:
Dobálja ellenit *kavics-darabokkal*.
És hátra tekintve — különös, mit látott:
Mindenik *kavicska vert aranygyá vált ott*,
S amíg az ellenség az aranypénzt szedte:
László már távol jár, életét megmentve.

De legszebb lesz talán az utolsó rege!?
— Elfáradt a harcban a király serege,
Már majdnem kidőlnek vitéz katonái,
Égető szomjukat alig tudják állni;

I. (SZENT) LÁSZLÓNAK FELMÉRÉSE A KERESZTES HADAK FELETTI FÖVIZSÉGET.

Pörkölve süt a nap, nincs sehol egy árnyék
Az egész határban *víztelen* a tájék,
Körültök egyedül kopár sziklák állnak,
Óriás rémei a szomorú tájnak.
Szereszét szélednek a lankadt vitézek,
Kiszáradt torokkal forrás után néznek;
Hiába járják be zugait a térnek,
Vánszorgó tagokkal újra visszatérnek.
...Lászlónak szívében most hő fohász támad:
Imát küld a mennybe az egek Urának,
Kardjának hegyétől megpendül a szikla,
Amely im — zord keblét *hűs forrásra* nyitja:
A kardhegy nyomán most *bővizű ér* csereg,
S eloltá szomját a tikkadozó sereg...

... Megszakadt a dicső, a sikerdús munka.
Hogy László — szemeit végálmra hunyta,*
Váradon ásták meg pihentető sírját
S gyászolta nemzete három esztendőn át.
Szentjének tekinti a pápa egyháza
S környezi fejét az égiek sugára.

9. Kálmán és 10. II. István.

(1095—1116.)

(1116—1131.)

Nyugodhatsz, hős László, fényes koporsódban,
Királyi széken méltó utódod van:
Nem marad nemzeted elhagyottan, árván,
Okosan kormányoz éleseszű *Kálmán*.

* Meghalt: 1095. július 12-én; Nagyváradon ma ércszobor hirdeti emlékét.

Termete s külseje noha igénytelen,
Előtte mindenki hódolni kénytelen:
Ismeri esze a természet erőit,
Lakozik szívében magasztos erő: hit;
Határa végtelen tudomány-szomjának,
Nevezi a magyar őt — *könyves* Kálmánnak.
Mi fogva tartotta ama korban honát,
Törvénnyel üldözi irtja a *babonát*,
Kimondja — s szava zúg, mint hatalmas orkán, —
Hogy nincsen *babona* és nincsen *boszorkány*!
Azért, kit ártatlan' ilyen gyanú ére,
Oltalmat biztosít neki — böles törvénye,
Halállal lakol, ki e törvényt áthágja!
S királyi szavára kialszik a máglya.

Azután, hol vértől van áztatva a tér:
Lázadást elnyomni — *Horvátországba* tér;
Ki előtt nincs törvény, nincs hatalom s korlát:
Rendet bont itten egy *Péter* nevű horvát;
De Kálmán — Péternek vesztét készítette
És *Álmost* székében megerősítette.

Hogy utat nyithasson a kereskedésnek,
Kálmánnak hadai nagy útra kelének:
Hullámos tengernek vadregényes partja
Kebelén — mint gyöngyöt: *Dalmáciát* tartja.
E kicsiny országnak birtokára vágyott,
Megszállja tehát most e fontos országot;
S e merész tervének kedvez a szerencse:
Hadával segíti hatalmas *Velence*.

Hosszas a küzdelem, de végtére Kálmán
Lesz az úr s birtokos Dalmáthon határán.

Kálmánnak idején a keresztyénséget
Egy eszme vezérli: hogy azt a *szent földet*,
Ahol a *Megváltó* született, szétjára
S kereszten hala meg világ váltságára:
A pogány *töröktől* harczon *visszavégye*;
Ezért köt most kardot Európa népe.
S miként a méhköpű, nagy rajokat ereszt,
Ruháján messziről meglátszik a *kereszt*.
Ez az úgy nevezett „keresztes hadjárat“ --
Amerre megindul, mint a folyam — árad

S mikorra országunk határára ére:
Tengerként hömpölyög áldott mezejére ...
Kálmán, hogy rablásra ne vetemedjenek:
Gazdagon vendégli a roppant sereget
S amíg az országon lassan vonul által,
Kiséri mindenütt a saját hadával ...
A szíves, gazdag és bő vendégszeretet
Rendkívül tetszett a kereszt-vitézeknek,
Kérlelik a királyt, tartson ő is velők,
Hogy annál biztosabb legyen szerencsájök.
De Kálmán visszatér az ország-határról
S áldást kér útojokra az egek Urától.

E közben történt, hogy Horvátország feje:
Álmos — a nyugtalan, föltámad ellene,
Kevésnek találva a horvát *bánságot*,
A magyar *királyi koronára* vágyott.

A. HORVÁTOK HÓDOLATA KÁLMÁN ELŐTT

A pártos fölkelést újlag ismétli
És Kálmán *négy ízben* megbocsátott néki;
De midőn ötödször kél ellene kardra:
Néhány fő embere tanácsára hajtva —
Nem állhat ellene, hogy bosszúját töltse.
Érezze hatalmát pártoskodó öcsese:
Fogva a lázadó, *szemétől megfosztva*
S osztozik sorsában *ártatlan kis fia*.*

A beteg királynak e példátlan tette —
Halálos, nagy baját még inkább növelte.
S kegyetlen tettéért bűnbánóan sírva
Tér végre a mindent feledtető sírba...

...Aki már második ugyanezen néven:
István jó most rendre a királyi széken,
Viszi a kormányzást erős, szilárd kézzel:
Fővesztés a sorsa, ki ellene kél fel.
Istvánnak élete *családtalan* lévén:
Aggódás és bánat nem hagyja őt békén,
Lelke, mit fájdalom oly gyakran futott át.
Rendkívül sajnálja *rokonai* sorsát.
Majd midőn halálát közeledni érzi,
Szívét az aggódás többé már nem vérzi:
Unoka-öcsésére rá-rátekint néha,
Ott térdel ágyánál *világtalan Béla*
S hogy István szemeit lefogta a halál:
Királyi trónuson kárpótlásra talál.

* II. (vak) Béla, kit később a szerzetesek titkon fölneveltek s ki unoka-
testvére: II-ik István után lépett a magyar királyi trónra.

11. II. (vak) Béla. 12. II. Géza. 13. II. László.
(1131—1141.) (1141—1162.) (1162—1163.)

14. III. István és 15. IV. István.
(1162—1173.) (1163—1165.)

Hogy teljes s érthető legyen e történet,
Türelmes olvasóm, téged arra kérlek,
Ki sötét sírjában csöndesen porladoz:
Bölcs Kálmán királyhoz, térjünk vissza ahhoz.

A házasság életnek tiszta boldogságát
Kálmán se ismerte *egész* életén át:
Második nejétől: *Eufemiától*
Kénytelen elválni, — elküldve magától.
Elment a királyné nagy Oroszországba,
Itt jött a világra szívének fő vágya:
Gyermeke született, a kis *Borics* herceg,
Kivel a Teremtő később minket vert meg,
Mert habár Kálmán őt sohasem fogadta
Fiának, *országunk* szenvedett miatta:
A magyar királyi székre jogot formált,
Ezért küzd — harczolva évtizedeken át.

Mintán ezt tudjuk, jer olvasóm, vélem.
Küzdelmes harczeit rendre elbeszélem.

Mielőtt a magyar trónra jutott volna,
Megnősült Istvánnak királyi utódja:
Nője lett a gazdag szerb zsupán* leánya:
Ilona, — vak Béla támasza, bálványa,

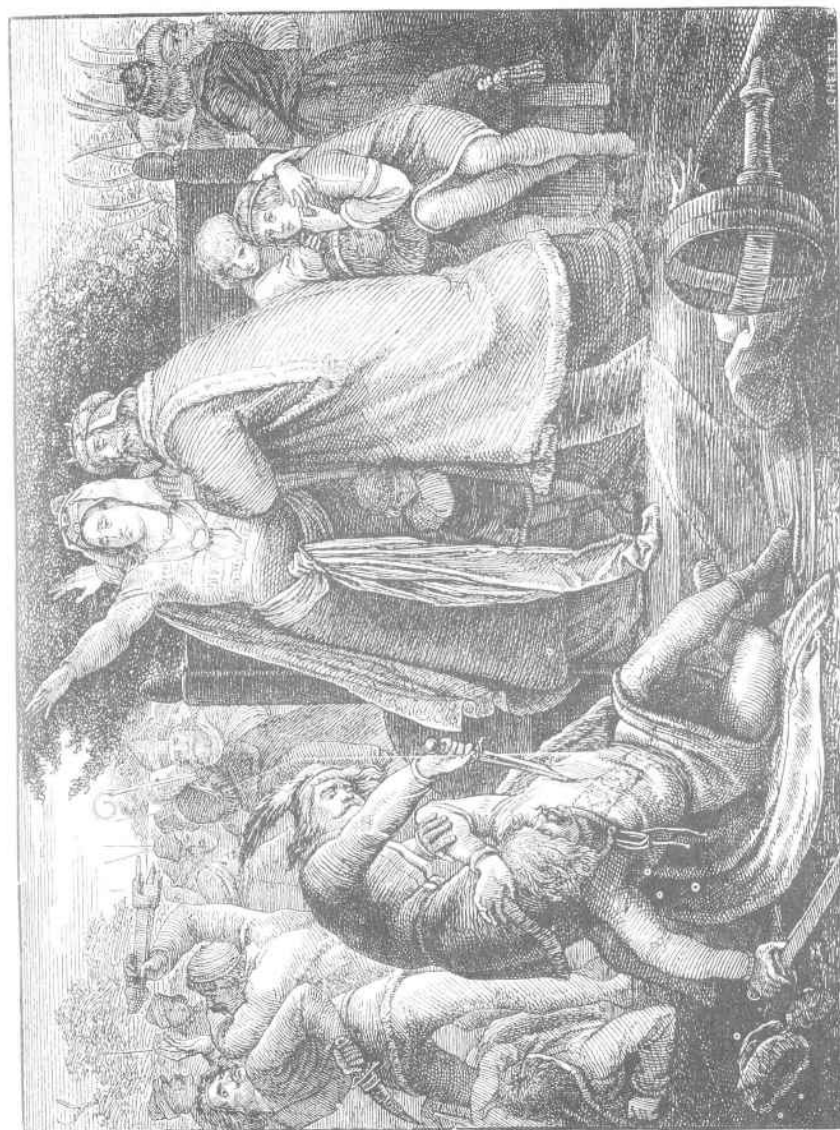
* Zsupán = fejedelem.

Mert alig foglaltak a trónuson helyet,
Ilona kormányoz szegény férje helyett.
Most azon fáradoz a királyi asszony,
Kálmánnak vétkeért hogy bosszút állhasson;
Sok főúr él még a tanácsos'i közül
S mindenik a tisztes törvényhozók közt ül.

Aradra a király országgyűlést hirdet,
Megtöltik az urak a fényes, nagy termet;
És hogy a nagy gyűlést a király megnyitja,
Ilona királyné ajkát szóra nyitja,
Hévteljes beszéde *múltba* ragad vissza
És hulló könnyeit szép orczája issza,
Rámutat a szegény világtalan férjre,
Összetett kezekkel véres bosszút kérve:
Kik *Kálmán tettére* befolyással voltak,
Ontassék ki vérök a pártos nagyoknak!

Felvillan a kard, mely most a törvényt szabja,
Pártosok szívében megforog a szablya:
Mire a gyilkolás szörnyű véget ére,
Hatvannyolcz főúrnak ömlött ott ki vére!

Alig, hogy elmúlt az aradi vérnep,
Vak Béla — a király oly értesítést kap:
Jön *Borics* hadával s azon jár elméje,
Királyi hatalmát hogy tőle elvégye;
Akiket Aradon halomra gyilkoltak,
Azoknak rokon'i *Borichoz* állottak.
De Béla sem marad egyedül magára:

AZ ARADI VÉRNAP. (II. VAK BÉLA.)

Összegyűl a nemzet — hívó szózatára:
Nem állhat ellenség nagy ereje előtt,
És kétszer űzi ki a trónkövetelőt.

Ezután Bélának békén folyik napja,
S mielőtt a fejét végálmra hajtja,
Kik felett hű nője védszemmel őrködött:
Felosztja országát három fia között;
Gézára hagyta a magyar *királyságot*,
László a harczon vett *Boszniára* vágott,
Istvánra is fényes, szép örökség nézett:
Birtokul nyeré a gazdag *Szerémséget*.

... Atyjának tíz évi kormányzata után
Géza — a kiskorú, királyságra jutván,
Midőn azt az időt épségben elérte,
A *lithván* fej'delem lányát nőül kérte.
E frigynek hasznait a *magyarok* látták,
Javukra jött létre az *orosz* barátság,
Mert *Borics* nem szűnt meg követelő lenni:
De gonosz tervéből nem sikerült semmi:
A haza védelmét képező seregek
Amerre harczoltak, mindenütt győztenek.

És látva *Borics*, hogy nem boldogul így sem,
Segítség után a *németekhez* mégyen,
S *III-ik Konrád*ban, a német császárban,
Pártfogót találva, reánk támad bátran;
Fegyveres hadai *Pozsonyt* ostromolják,
De talpon a magyar ... s mentve lőn az ország.

Majd újra támad a következő évben;
Csúfos a kudarcza s osztályrésze — szégyen:
Konrádnak orcáján haragos tűz lángol,
Egynéhány vitéz jut vissza nagy hadából.
A vallott kudarczra hogy fátyolt borítson,
Nincs reá hajlama, — s *kiadott* *Borics*on.

Nem soká maradt így *Borics* egymagára:
VII-ik Lajos — a *francziák* császára,
Aki a *szentföldre* újabb hadat vezet,
Magával viszi a nyugtalan herceget.

Majd később *Gézának* háborúja támad,
Hadai jönnek rá a *görög* császárnak:
Fortélyos *Mánuel* hódításához foga,
Mert áldott hazánkra régen fájt a foga.
Azután a *szerbek* támadnak *Gézára*,
De merész tettöknek omló vér az ára,
Mert *Géza* leverte mindkét ellenséget,
Megmentvén honát, mit hősieken védett.

Gézának e mellett arra is volt gondja,
Hogy friss vért oltson be a zaklatott honba:
A harczon elhullott sok jó magyar helyett —
Idegen népeknek ad honában helyet:
Németek, *francziák*, *olaszok*, *spanyolok*,
Besenyők, *oláhok*, *zsidók* és a *kunok* —
Hazánknek szép földén új honra találhatnak,
Népessé tevén sok *pusztát*, *vadon* tájat;

A honnak jólétén munkál ezernyi kar
S fellendül nyomán a *kereskedés*, ipar;
Hetvenkét vármegye szolgál igazságot,
Tudomány fáklyája terjeszt új világot;
Zárdai magányban — a hit fénye mellett,
Barátok írják a *honi történelmet*.

Így munkált s tett Géza a honnak javára,
Méltó, hogy jó szívvel gondoljunk reája!...

... Alig, hogy Gézát a koporsóba tették,
Zavaros pártviszály bontja hazánk testét,
Három kis királyfi lőn apátlan árva
S rámarad most a trón *III-ik Istvánra*.

Atyjának öcsesei: *László* s pártos *István*
Ekkor a görögök császárához futván,
Kérlelik *Mánuel*: rontson az országba
S űzze el *Istvánt*, ki meg van koronázva.
Érzi még *Mánuel*, mit Gézától kapott,
S sző bűnös kezekkel átkos fondorlatot:
A bosszú-állásban nagy örömét lelé,
Vezeti hadait Magyarország felé.

Két pártra szakadt most idebenn az ország,
Többségben voltak, kik *Lászlót* pártfogolták,
Korona nélkül ült ez a magyar trónra
S a gyermek királynak bujdosás lőn sorsa.

De alig bitorlá a czímet egy évig,
Elhozza a halál — életének végét;

Fivére követi az uralkodásban:
IV-ik István ő a honkrónikákban.

Mánuel látva, hogy pártfogoltja mellett
Nem nagyon lelkesül a hős magyar nemzet:
III-ik Istvántól öcsesét: *Bélát* kéri,
Hadd legyen a *vője* és *utódja* neki.
Hogy trónra juthasson, az elűzött király —
Mánuel szavára a kérelemnek áll.
Mit ígért a császár, megteljesítette,
Mert Béla — leányát feleségül vette.

Lép volt e barátság csupán — a magyarnak,
Új terve volt vele a görög ravasznak,
Mert most, hogy neki is *utódja született*:
Másítja a trónra czélzó ígéretet;
III-ik Istvánra erős haddal támad,
Hogy adja az ország egy részét — *Bélának*.
(Mert közben *IV-ik Istvánnak* halála*
Juttatá az ifjút elvesztett trónjára.)

De felnyílt erre a nemzetnek is szeme;
Hatalmas haderőt állít ki ellene;
Foly a harc, foly a vér s hol egyre, hol másra
Fordul a szerencse guruló koczkája.
Végre a görög nyer harci dicsőséget.
Elnyeri *Dalmáthont* és a *Szerémséget*.

* Meghalt 1165-ben *Zimonyban*, állítólag *méreg* által.

Még dúlt a háború s a hősi vér folya,
Hogy István fejről lehullt a korona:
A halál álmai a szemére szállnak,
Itt hagyva honát — a bizonytalanságnak.

16. III. Béla, 17. Imre és 18. III. László.
(1173—1196.) (1196—1205.) (1205.)

Nem soká tartott a kétségnek homálya,
III-ik Béla ül szent István trónjára:
Felragyog véle a királyi szék fénye,
Megtörik alatta a pártviszály kénye;
S amelynek erejét véres harcok bonták.
Erős és gazdag lesz általa az ország.

A görög udvarban nevedett Bélát
A magyar főurak hidegen fogadták,
Mivel oly hír kezdett szállongani róla,
Hogy ravasz *ipának* megesküdült volna:
Nem bántja — őtőle az békén maradhat —
Mánuel életében a nagy birodalmat.
Ez eskü tényéből egyebet is értett
Lukács, a hírneves *esztergomi* érsek:
Hivén, hogy Béla így ellene nem állhat,
Ha ravasz tervével Mánuel — *hazánkat*
Foglalni akarná. Azért ily királynak
Nem teszi fejére drága koronánkat!

Béla e bajában a pápához fordul
S kiküldött követe engedélyt hoz attúl,

Hogy Bélát, aki már aggódik miatta,
Kalocsán az érsek megkoronázhatja.
Bélának e dolga hogy ily véget ére,
Ez érsek tévé a koronát fejére.

Hogy meghalt Mánuel: Béla első gondja,
Hogy harczi erejét egy seregbe vonja,
Azután elindul s győzelmes fegyvere
A harczi síkon sok görögöt levere,
Hadai mindenütt diadalt aratnak
S megszerzi *Dalmáthont* újra a magyarnak.
Azután békét köt és az új császárral
Eljegyzi leányát: *Angelosz Izsákkal*.
Most látja a magyar, hogy vitéz királya
Méltó az országnak teljes bizalmára.

Jólét kelt körében, mert míg ő kormányzott:
Gazdagság, biztonság védte az országot,
Főúr és a pór nép, mind megelégedve
Tekintett a boldog s bölcs fejedelemre;
Úgy, hogy a 3-ik keresztes hadjárat,
— Mely szintén útjába ejtette hazánkat, —
Nevünket említé mindenütt, hol jára
S irigyen gondolt a hatalmas királya.

Ami a személyes biztonságot védte,
Új rendet hoz Béla a *törvénykezésbe*:
Birói ítélet akit elmarasztal,
Újítsa a perét *írással* panaszszal:

S amit a bíró hoz; végzés, vagy ítélet —
A törvény asztalán *írásban* elérhet;
Szóbeli törvényt nyel ítélni nem szabad,
Mert a szó elrepül s az *írás* megmarad.
Hogy népe ne légyen tudományban hátra,
Bélának nagy gondja van az *iskolákra*;
Veszprémben, hol' akkor főiskola állott,
Tanítanak a tudós *francia barátok*;
A művelt Nyugaton *magyarok* tanulnak,
Hírnevet szerezve a véren vett homnak.

Amit a magyarról eddigelé írtak,
Arra most im, gondos gyűjtő kezek nyitnak,
Hogy semmi ne légyen elveszve belőle:
Megírja Bélának *névtelen jegyzője*.
Ez volt a *legelső* nemzeti *történet*,
Mely egybe foglalá, mik elébb történtek.

Bélát — a vitéz, bölcs s szelíd fejedelmet,
Rajongva szerette már a magyar nemzet,
Mindkettő hírneve messzi jutott már is:
Gazdag volt az ország s gazdag a *király* is.
E fényt és jólétet tapasztalva s látva,
Mindegyre sürgeti a római pápa,
Oda, hol már annyi sok vitéz elesett:
Küldjön a szent földre Béla is sereget!

De Béla hommarad, hogy alkosson tovább,
Mindennél előbbnek tartja népe javát.

Majd, midőn közeleg életének vége,
Hogy lelke nyugodtan térhessen az égbe,
Hívatja két fiát s ekként szól hozzájuk:
„Mielőtt az Úrnak trónusához szállok,
Imrére hagyom a *királyi koronát*,
Hogy amit én kezdtem, ő építse tovább;
Kövesse szigorún, mit a törvény rendel,
Vezesse a magyart bölcsen és szép renddel!
Endrének az létszen legfőbb hivatása:
Jusson a *szent földnek* végre birtokába,
Gyűjtsön ő sereget s harcra lelkesítsen,
Övé lesz e célra összegyűjtött kincsem!”

S lehunyván szemeit — honszerető lelke
A mennyek honában fő üdvét föllelte;
Királyi hamvait *Székesfehérváron*
Tették le sírjába... De éppen e nyáron*
Átteszik, átviszik *ős Buda* várába:
A „*Mátyás-templom*“-nak fényes kriptájába;
Itt nyugszik *nejével* végtelen időig,
Míg nem az angyalok új életre költik...

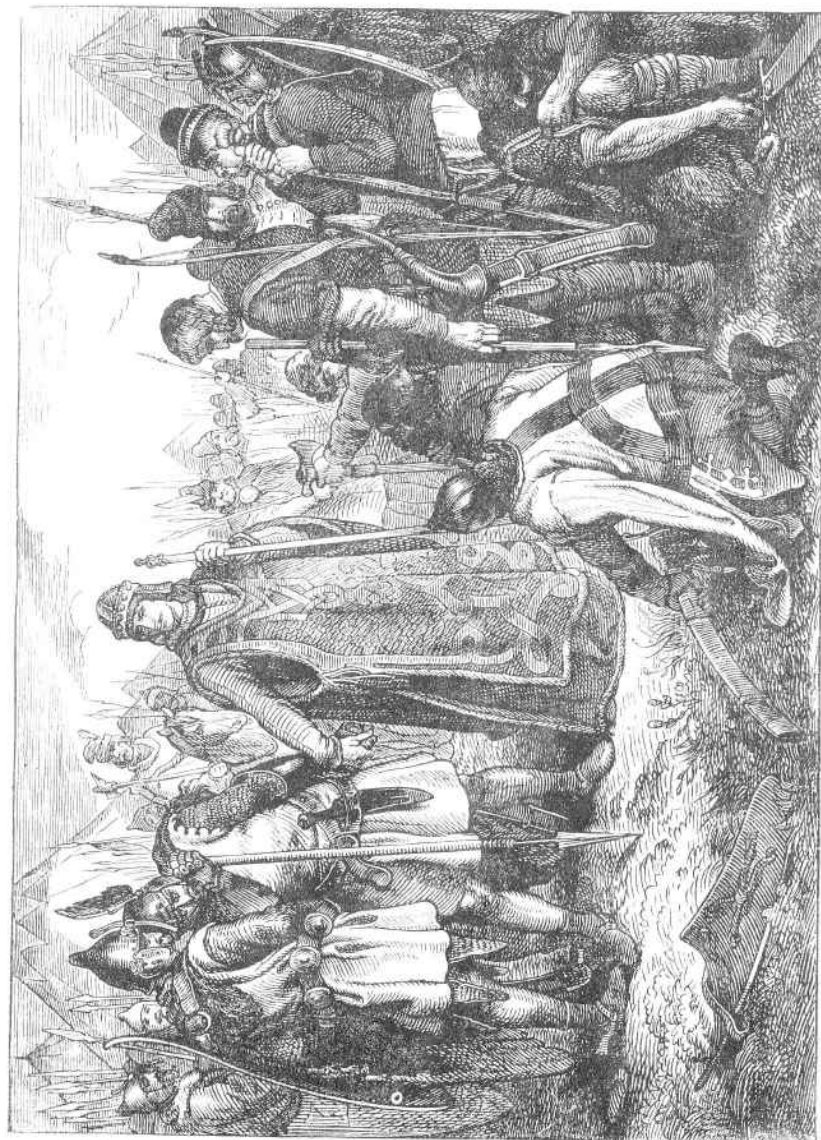
... *Imre* lett a király, nincs öröme benne,
Keserű napokat szerez neki *Endre*,
Aki a nagy kincset most arra használja,
Hogy haddal támadjon Imre nagy hadára;
Hogy a nép szívébe viszálymagot hintsen,
Lelkeket vásárol a ráhagyott kincsen,

* 1896-ban.

Azért ver, azért ég minden kis csepp vére:
Szálljon a korona mielőbb fejére.
Imrének végre egy gondolata támad,
Hogy tüzét eloltsa a dúló viszálynak:
Megbocsát Endrének: — olyan szép e tette! —
Dalmáthon s Szerémség herczegévé tette.
És Endre — kit Incze — a római pápa
Megintett, gondoljon a szent fogadásra:
Menjen a szent földre a keresztesekkel! —
Jobbot nyujt bátyjának hánykodó lélekkel.

Imre, hogy megköté öcscsével a békét,
Hol dúl a zavargás, a szomszédba' néz szét:
Szerbia lakói még mindig pogányok,
Nem tudják megszokni a keresztyén jármot,
Emiatt egymásnak a vérét is ontják;
De Imre eldönté a zavargók sorsát:
Sereggel támadott a pártos nemzetre,
Szétverte hadait és úr lett felette,
És *Vulkot* tevén meg hűbéres királynak.
Nevezte önmagát *szerbek királyának.*

Ezalatt Endrének csak arra van gondja,
Hogy a hont ismétlen pártviszályba vonja:
Nem megy a szent földre, *király* akar lenni.
Ez a fő előtte, a hon java — semmi!
S a gőgös főurak a pártjára állnak,
Vesztére törve a koronás királynak.

IMRE ÉS II. ENDRE.

Hogy Imre haza jött, vészszel állott szembe',
A *Dráva* partján áll seregével — Endre;
A testvér-ellenség egész *hadat* képez,
Maroknyi az övé — Endrééhez képest.
Tépődik: mit tegyen? Hiába kezd harczot,
A nemzet többsége az öcscsével tartott,
Egyetlen tekintet elég általlátni,
Nem fog a szerencse ő pártjára állni.

A sorsán aggódva tűnődő királynak
Ekkor egy nagy s merész gondolata támad:
Elveti fegyverét, vesszőt vesz kezébe,
Úgy mégyen egyedül öcsese ellenébe.
Midőn a táborba ér, fennen kiáltja:
„Egyedül jó e hon koronás királya!
Hadd látom, ki léssen, ki fegyveres kézzel
Urának útjába állani merészel!?”

Királyi szavára ezer szív feldobog,
Hallgatag' nyílnak meg előtte a sorok,
Sok bátor vitéznek szeme könybe ázik,
Míg elér a király — öcsese sátoráig.
És Endrét kezénél fogva — kivezeti,
Majd *Kene* várában rabságra vetteti;
S a bátor királynak a pártos vitézek
Hűséget fogadva — híveivé lesznek.

Megmentve ekképpen magát s koronáját,
Csupán az képezi szíve leghőbb vágját,

Hogy amíg engedi súlyos betegsége:
Kis fia fejére a *koronát* tégye.
E végből Rómába, a pápához küldé,
Atyai tervére engedélyt könyörge.
Megjött az engedély, s a királyi bátya —
Rabságban bűnhődő öcscsét kibocsátja,
Hívhatja ágyához: esküdjék meg néki,
Hogy — mint *gyám* — kis fiát gondjaiba vészi!
Ne vágyják ezután a szent koronára,
Hadd nyerje örökül az apátlan árva;
Mert érzi magában: közel az ő vége...
Ellene amit tett — ő megbocsát érte!

És Endre ajkáról eskü hangzik, csalfa,
Amelylyel önmagát s a haldoklót csalja.
... *Lászlónak* fején már a fényes korona...
S atyjának megnyílik a csillagok hona...

Egy éve se múlt még, hogy az elhunyt felett
Virraszt a nemzeti s özvegyi kegyelet,
Már *fut* a királyné kisedével karján:
Kiűzi szívtelen' az *esküszegő gyám*.
VI. Lipót, a szíves *osztrák herczeg*,
Ád helyet a futó, úzótt vendégeknek,
S kinek a veszélyből olyan hamar kijár:
Itt végzi be éltét a *csecsemő-király*.

19. II. Endre.

(1205—1235.)

Ki rossz volt — testvérnek, és szívtelen — gyámnak
Hogy' lenne alkalmas — hű, gondos királynak?
Ki mindég indulat ösvényire lépett,
Hogy' tudna higgadtan vezetni egy népet?
Ki saját kincseit könnyelműen szórja,
Hogy' tudna jólétet árasztani a honra?

Megnyerte végtére, mire oly rég' vágyott:
Övének mondhatja már a királyságot,
Endrének fejére téve a korona,
Amelyre csak homályt —, fényt nem hozott soha.
Hitvесе, a *német* származású *Gertrud*,
A *magyar* szellemnek meghódolni nem tud;
Németek, akikkel körülveszi magát,
Ezekkel tölti meg férjének udvarát.
Endre csak *névleges* uralkodó csupán:
Vakon megy nejének akarata után;
Ki honfi és magyar — mindenből kizárva
A gyűlölt királyné átkos tanácsára.

A magyar főurak e mellőzést látva —
Összeesküvést sző ellenök a bátra:
Pusztúljon a német, mielőtt hazánkat
Nyomorba döntené e gonosz, falánk had!
Köztük van *Péter* — a büszke nádorispán
S a becsületére kényes főúr — *Bánk bán*.

Érlelik tervüket elrejtve, titokban,
Keblükben a szív is csak bosszúra dobban.

Hol *Bánk bán* szép nejét megszeplősítették,
Árad az udvarnál az erkölestelenség;
Menekül *Melinda* futva, meggyalázva,
Bosszúért esengve — a hitvesi házba.

„Fel harezra, bosszúra, megesküdt bajtársak!
Adjatok száz kardot, mit ma vérbe mártsak!
Imádott Melindám becsstelenné téve! ...
Hadd hulljon ki értte Gertrud gonosz vére!“ ...

Pilisi erdőnek hűvös árnyékában,
Mulat a királyné fényes sátorában,
Környezik a szívük mélyéig megromlott
Udvari cselédek s német tanácsosok.
S rájuk ront *Bánk bánnak* bosszúálló hada,
Miként az erdőnek vérre szomjas vada;
Sikolt a királyné s futna, de hiába,
Két karddal ütve át romlott szíve tája:
Péter — a nádor, és *Simon* — *Bánk bán* veje —
Egy röpké pillanat, és — végeznek vele ...

... *Pilisi* erdőnek hűvös árnyékában,
Fekszik a királyné véres sátorában,
Körülte cselédség s tanácsosok sora,
Hallgatag ajakuk — szóra nem nyíl' soha!.,
... Péternek tettéért piros *vére* omol,
Míg *Bánk bán külföldön* bujdosik valahol.

Kitöltve a bosszú... észretér(?) most Endre,
Fegyveres seregét szedegeti rendbe,
Mivelhogy sürgeti *Honorius* pápa:
Nincsen még beváltva régi *fogadása*.

„Kevés az emberünk!” — „Nosza, kell hát venni!”
„De ha nincs annyi kincs?” — „Nem határoz semmi:
Van, amit eladunk, az *ország adója*,
Míg haza kerülünk — a nemzet lerójj!”
„Ez kell a seregnek, s Felséged mit kölesön?”
„Adnak a *főpapok*, kérjünk tőlük kölesön!”

És úgy lőn: *zsidóság* bérli ki az adót,
Sok *zárda*, *kolostor* mesés kincset adott,
Azaz hogy *nem* adta, a király *elvette*,
És pénzre váltva fel, *zálogba* vetette.
Növekszik a sereg, már tízezer főnyi...
Es kezde a király útra készülődni.

Mielőtt indulna, — az ember nem tudja,
Hol fordul lelke a másvilági útra! —
Miként a haldokló: rendelkezést tészén,
Hogyha ő céljának áldozata leszen:
Két fia közül az elsőszülött: *Béla* —
Lépjen majd utána a *királyi* trónra:
Kálmán meg Halicsnak* légyen fejedelme!
Mindez így történjék, ha ő oda veszne!

* Halics — a mostani Galiczia, vagy Gácsország, melynek trónjára
Endre erőszakkal ülteté fiát — Kálmánt.

Indul már a sereg.... s *Spalatóba* érve —
Aggódik a király, hogy kevés lesz pénze,
Sokat kell költeni tengeri hajóra:
Nem soká tart a baj, gondoskodik róla:
Velence ad hajót, drága lőn az ára:
Dalmáthon szép gyöngye, a gyönyörű *Zára*...

Dübörög a *szent föld* vértől ázott tája,
Hogy Endre hadával partjain kiszálla;
Készülve várja már a tarfejű pogány:
Fegyvere villog a *Tábor* vára fokán.

„No rajta, no rajta, hős magyar vitézek!
Lássuk: a török, vagy a magyar vitézebb?
Miénk lesz a *szent föld*, csak ne hagyjuk magunk’,
Hiszen ők kevesen, mi tízezen vagyunk!”

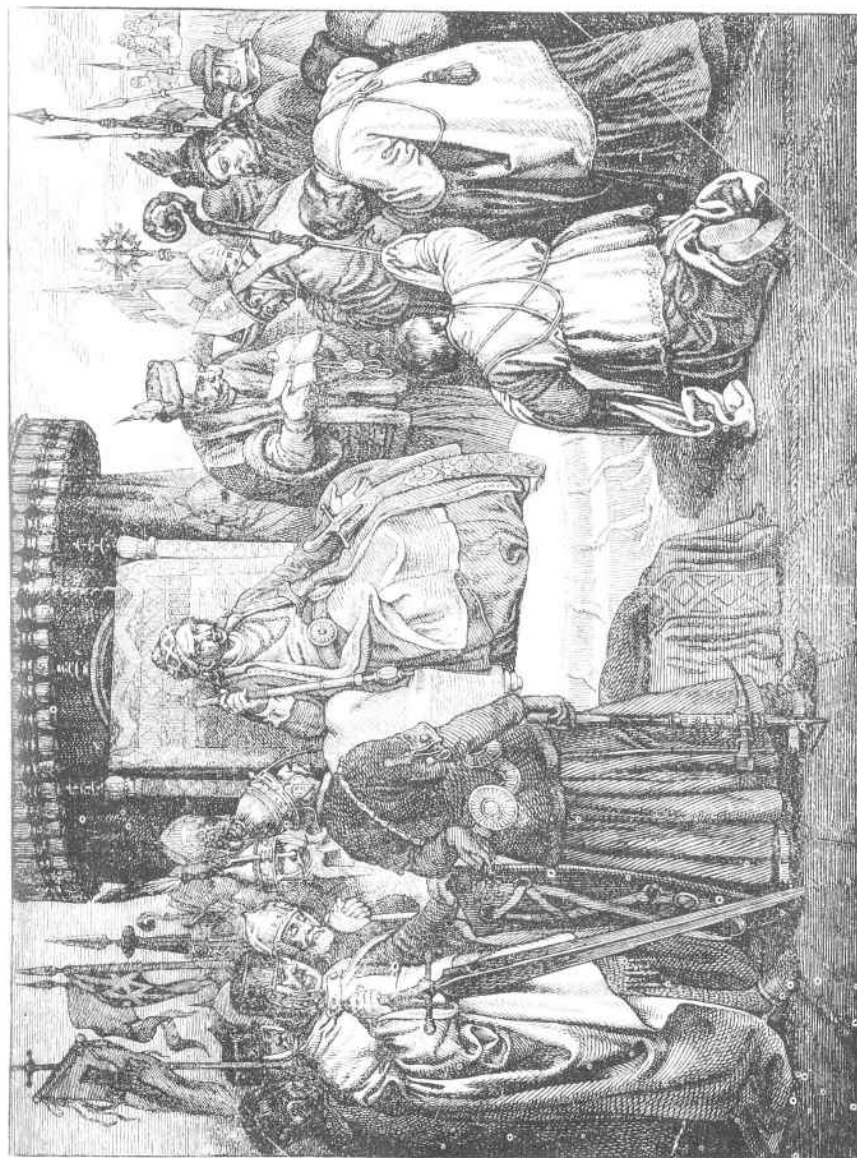
S tódul a magyarság a *Tábor* hegyére,
Öntözi a sziklát sok jó magyar vére:
Az egész seregnek ott hullik el fele,
Kitartó a török, Endre nem bír vele,
S bár egyik ostromot követi a másik,
A váron mégis csak *török* zászló látszik:
Felsóhajt a király: „Rá oly nagyon vágyom,
De mégis jobb otthon: puha, vetett ágyon!...”
S amíg a hullott vért *szent föld* pora iszsza,
Endre az élőkkel kudarczczal tér vissza.

Ezalatt itthon, az elhagyott országban
Mindenütt pusztulás, mindenütt csak gyász van:

Elnyomva, kifosztva a *jobbágy* és *nemes*,
Törvényes igazat hasztalanúl keres;
Főurak és *papok* zsarnoki uralma —
Az egész országot rabigában tartja.

Haza jó a király s maga is megijed:
Iszonyú a nyomor, ő se remélt ilyen,
Körötte főurak fenyegető száza,
Trónusát hatalmuk inogtatva rázza.
Végre, hogy épséggel jusson ki a bajból,
A papok sürgető tanácsára hajol:
Királyi levélbe foglalja be mindazt,
Mi fölött a nemzet féltékenyen virraszt:
Az *ország jogait* törvénybe íglatja,
Igéri: megtartja és meg is tartatja,
Mit hogyha nem tenne: (— levelét így zárja, —)
Büntetlen' támadhat a nép a királyra,
S aranyból pecsétet ütven alúl rája:
Esküt tőn a király az *arany bullára*.

Ha Endre — esküjét megtartotta volna,
Enekem őróla most más hangon szólna;
De ami előbb volt, ismét azzá lett ő,
Ki hűtlen' megszegte, ő volt a legelső,
Hiába a törvény, hiába a bulla,
Olyan már az ország, mint kifosztott hulla;
A nyomor madara vijjogva csap rája,
Nem segít már rajta a király halála!

II. ENDRE KIADJA AZ ARANYBULLÁT.

20. IV. Béla.

(1235 – 1270.)

Történet Muzsája — óh, takard el arcod',
A míg e gyászképet szemünk elé tartod!
Ne lássuk szemedből könnyeidet hullva,
Mindenik kis cseppje a szívünkre hullna!
Hisz' annyi már úgyis a bú, keserv benne,
E súlyos cseppektől talán megrepedne!?
De mégse, de mégse takard el a könnyed',
Bánatunk' viselni a *részvétben* könnyebb;
Lehulló könnyeink hadd folyjanak össze,
Lelküinket szent árja tisztára füröszsze!
S kigyújtjuk keblünkben az *emlékek* fényét,
Hadd szórja sngarát, ha rossz útra térnénk!

...Szomorú örökség, mi Bélára maradt,
Együvé kötözni, ami széjjel-szakadt:
A törvény szálait, a felbomlott rendet,
Mit atyja dicstelen uralma teremtet;
A vérző sebeket írral kötözgetni,
A zsarnok önkénynek erős gátat vetni,
Hogy a hont ne nyelje végképp' el az örvény:
Mentse ki a vérszből *igazság* és *törvény*.

Hajh, de a főurak büszke, daczos háta
Nem akar hajolni megalázódásra,
Királyi tekintélyt nem akarnak tűrni,
Jobb lesz a tál mellett csak egyedül ülni!

Ám Béla nem enged csak egy szemernyit se,
Azon van, hogy a nép terheit könnyítse:
Mit elvett a zsarnok ragadozó kézzel,
Visszajut az igaz törvény kényszerével.
Zúgnak a főurak, ámde mindhiába,
Haragjuk nem hat az *erélyes* királyra.

Míg ezek történtek, futó jövevények:
Kunoknak követi — Bélához jövének,
Elmondják sorsukat könnyyel panaszolva:
Elsőpré országuk' a nagy *tatár*-csorda,
Mely rabló útra kelt messzi Ázsiából;
Mögötte városok, falvak tüze lángol,
Előtte rémület, nyomában a halál,
Nincs annak irgalom, kit utjába' talál;
Hol békén laktanak: elveszték a hazát
S menekvő futó most *negyvenezer* család;
Azért im, a királyt esedezve kérik:
Tágas, szép honában adna helyet nekik!

Bélának megesett nemes szíve rajtok,
Az esdő kérésre kegyelmesen hajtott,
S a *Duna* és *Tisza* közét kijelölve,
Bejő a kunsereg a szép, magyar földre.
Kuthen, a királyuk esküt tőn Bélának,
Hogy derék fiai lesznek a hazának;
Sajnos, e fogadás csak ígéret maradt:
Kevélylyé lőnek a vendéglátás alatt,
Sőt némely közülök *rabolni* se átal,
Így élven vissza a vendégek jogával,

S mely nekik szemhúnyva oly sokat nézett el:
 Örökös *viszályban* élnek a nemzettel.
 Eközben a szomszéd országoknak népe —
 Zokogó jajszóval kiált fel az égre,
 Rajtuk a *tatárhad*, ez az Isten átka,
 Mely élőt nem, csupán holtakat hagy hátra;
 Virágzó városok, csínnal épült falvak —
 Tegnap még oly büszkék s ma már romok, hamvak,
 Füstjök a felhőkbe száll fel gomolyogva
 S lángnyelvök az eget festi be pirosra!

Béla az országban *véres kardot* hordat:
 „Harczra fel, fiai mind az egész honnak!
 Hazánkat temetni közeleg a tatár,
 Hordái zajától hangzik már a határ!
 Fel harcra mindnyájan, hű nemzetiségek,
 Védjétek, ki eddig titeket is védett;
 Közös volt *örömünk*, legyen közös *bajunk*,
 Vagy élni fog e hon, vagy mind vele halunk!
 Borúljunk le előbb az Úr előtt arczra,
 Aztán fel együtt — az élet-halálharczra!”

Messzire elhangzik a kiáltó szózat,
 De a nép — agyában ilyen kérdést forgat:
 Tán nem is olyan nagy ... tán ninesen is veszély?
 Nem kell úgy sietni ... ráérsz magyar, ne félj!
 És lassan növekszik a honvédő-tábor,
 Főurak orcája *kárörömtől* lángol,
 Nem nyúlnak fegyverhez, váraikba búnak,
 Nem adják maguk' át kedvemésztő búnak,

A király szavára ajkuk ekként rivall:
 „Védje meg a hazát kedves kunjaival!”

Mennének a kunok Béla segélyére;
 De sajnos *véletlen* jó a hon vesztére:
 A tatár *kémek* közt egy *kunra* találnak;
 Neki megy a magyar a *kunok* hadának,
 Öldösi, gyilkolja halomra, rakásra,
Kuthen — a király is már véribé' ázva;
 Mire, kik e vészből épen szabadultak,
 Ellenség gyanánt a *tatárhoz* állottak.

Kárpátok tövéből rohan *Hédervári*:
 „Jó uram, királyom, nem kell tovább várni!”
 — Hangja is elesuklik, hogy újra megszólal:
 „Nyakunkon *Batu khán* másfél millióval!
 Ott, ahol őseink bejöttek e honba,
 A kicsiny hegyszoros *tatárhadat* ont ma;
 Azért csak sietve — szedd magadat rendbe!...
 Megyek a sereghez ... Katonák, fegyverre!!”

A király szívében száz vihar csatázik,
 Elborúlt orcája fájó könnytől ázik,
 Mély sóhaj tör elő panaszos ajakán:
 „Óh, mi lesz belőled, pártoskodó hazám!?”
 Nincs erő ellene állani az árnak:
 Fiaid hűtlenül sorsodra hagyának!
 Mit kezdjek e bár hű, de maroknyi néppel?
 Életed a saját véred miatt vesz el!...”

Útban már a sereg, *hatvanötezer*nyi,
Éltét a honért kész elszántan letenni;
S Borsodba a *Sajó* partjaihoz jutván,
Tábort üt a magyar — a szűk *Muhi* pusztán.
Szemben az ellenség: a roppant tatárhad,
Amikor megmozdúl — hullámozva árad;
Kezdi a támadást a Sajón átúszva,
Óriás rajától ellepve a puszta...
Két tűz közt a magyar — körítve a hadtól
S utolsó emberig hősiezen harczol:
Vérétől részegszik a puszta homokja...
S menekül a király gyors paripán futva.

Végig ront a hazán a tatár-fergeteg,
Menhely most a *nádas, barlang és rengeteg*:
Ezekbe menekül, ki életben marad,
Míg ottkünn a halál nagy sarlója arat.
... Temető az ország, csak *rom* feketélik,
Pusztít a tatárhad teljes *másfél évig*
S miután nem volt már, mit rabolni s ölni:
Honnan jött — honába kezde készülődni.

Ezalatt a király menekvő útjába' —
Vendégül *Frigyeshez* tér *Ausztriába*,
Ahová már előbb menekült családja,
Ottan dül a király szerett'i karjába.
De nagy lett az ára a vendéglátásnak:
Családi *kincsöktől* ott kifosztatának,
Béla és övéi nem mehetnek elébb,
Míg át nem engedett *három* szép vármegyét.

IV. BÉLA HAZATÉRÉSE.

Ily hitvány ember volt *Frigyes*, a rossz szomszéd,
Így szívta az *osztrák* a magyarnak véré.
Fut innen a király szép *Dalmáciába*,
S védhelyet nyujt neki végre *Trau* vára.

Itt vette a híret, hogy a vad tatárok
Elhagyták a végképp kirabolt országot.
Haza jó most Béla s alig ismer rája,
Mivé lett a büszke magyarok hazája!?
Mely a nagy pusztában útmutató volna;
Csupa *rom* mindenütt s temetetlen holtak,
Melyeken erdei vadak marakodtak,
Fölöttük hollóknak nagy serege károg;
Kiontott s megbűzhödt vérrel tele árok,
Gyilkoló dögpárát árasztva a légbe'...
E képnék láttára a szív hogyne égne!
Sír, zokog a király s akik vele vannak,
Síratják elvesztét a honnak s magyarnak.

De Béla nem csügged: a jó Istent kéri,
Hogy adjon kitartást a munkához néki;
Hogy nyílják életre a nemzetnek sírja:
Az *elbűjt lakókat* mentten előhívja,
Biztató szavakkal fordúla hozzájuk:
Kezdenek dologhoz, hogy legyen hazájok!
Aztán a *külföldről* új lakókat hí be,
Kiket a gazdátlan földön telepít le;
Várakat épített, *városok* és *falvak*
Szerte a hazában gyorsan szaporodnak.

... Alig telt néhány év, áll a haza újra,
Új jövőt írt neki a jó Isten újja;
Sőt aki Bélát, mint rabló — kifosztotta:
Az álnok *Frigyes* is *csalatlér* halottja,
Mert Béla nagy hadat vezetett reája
S ledönté hatalmát a földnek porába...

... Hogy itt e hazában sírhalom nem takar,
Istennek s Bélának köszöni a magyar;
Ha akkor nagy szíve föl nem dobbant volna:
Ma talán — úgy lehet — emlékünks se volna!
Azért, ha Bélának hallod zengni nevét:
Mikéntha angyali szó hangzanék feléd,
Vedd le a kalapot, úgy emlékezz' róla,
Mert ő volt *hazánknak újra alkotója!*

21. V. István 22. IV. (Kun) László. 23. III. Endre.
(1270–1272.) (1272–1290.) (1290–1301.)

V. *István* a megújult országban —
Társa volt *atyjának* az uralkodásban,
Mert Béla, hogy a *hont* megerősíthesse,
Hogy erre fordítva legyen minden tette:
Koronát tétetett fiának fejére;
S mi lett jó szívének jutalma és bére?
Üldözés, *támadás*, mert István kevésli
A *fele* országot, az *egész* kell néki!
Béla bár legyőzte a támadó fiút,
Szívére a bának nagy föllege borúlt:

A sok gond és bánat megtörék nagy lelkét
S a dicső, hű királyt sírhant alá tették.

Magára marad most a hálátlan gyermek,
Akit a jó Isten önkezelével ver meg:
A pártos főurak, kik vele tartottak,
Hogy elhunyt az atya, — *ellene* fordultak,
Ezekkel vesződött; míg új baja támad:
Hada jó reája a cseh *Ottokárnak*,
Ki a holt porából föltámadt országot,
Vagy annak egy részét — elfoglalni vágyott.
Ekkor a főurak — a múlton okúlva —
Istvánhoz állottak, haragjuk elmúla,
S egyesült erővel sereg után néznek,
Hogy gátat vessenek a betörő vésznek.
Ottokár hadai már *Győr* alatt vannak,
Utánok *hamva* száll felgyújtott falvaknak;
Míg végre a király összeszedi magát,
S legyőzvén *Ottokárt*, kikergeti hadát.

Beteg lett ezután a kimerült király,
Keblébe a lélek csak haldokolni jár;
Az tette beteggé, hogy rossz felesége:
Kuthennek leánya — önmagához véve
A magyar *koronát* és kis fiát: *Lászlót*,
Ott hagyva a királyt — *Kapronczára** futott

Üldözi István a hűtlen feleséget,
De útja nem érhet már szerencsés véget:

* Kaproncza — város, Horvátországban. Történetünk idején erős vára volt.

Beteg lesz hirtelen az indulat miatt,
Mely nemcsak testére, lelkére is kihat.
Megtörten tér vissza a *Margilszigetre*,
Hol gondos kezeztől van ágya megvetve:
Leánya: *Erzsébet* — a *zárda* lakója —
Haldokló atyját a szellőtől is óvja.

De István bajának nincs már földön írja,
Nevét a jó Isten *holtak* közé írja:
Szép *Csepel szigetén*, hova lelke vágyott,
Itt hagyá örökre a földi világot . . .

Hogy meghalt a király, e hír hallatára —
Sietett *Erzsébet Székesfehérvárra*
Pektári Jodákhim tótországi bánnal,
Tízéves fiával s a szent koronával.
S legyőzvén a velök ujjathuzó pártot,
— A melynek lelkén az aggodalom szántott:
A gyermek-királylyal mi éri a hazát? —
Ott *Lászlót* hirtelen megkoronáztaták.
Az özvegy királyné s a kegyencz *Pektári*
Nem voltak restek most a kormányra állni,
Ők lettek gyámjai az ifjú királynak
S nyomorba ejtői a szegény hazának.

Mert nem a hon java, mi előttük állott;
Vidáman, mulatva élni a világot,
Fenékig üríteni az öröm poharát,
Így érjen az est is, ha a regg így talált!

A gond és a munka — való a parasztnak,
Ők miért vetnének? — elég, ha aratnak!
... S örökös vigalom járja napról-napra,
Igy nőtt fel a király, ily nevelést kapva.

Ottokár ezalatt ismét tervet forral:
Jó lesz most számolni a vidám magyarral
S míg az a gyönyörök serlegét üríti,
Ő a hont hirtelen kezébe keríti.
Ámde a cseh király gazda ne'kül számol:
A magyar szívéről eloszlik a mámor,
Kardhoz nyúl, a vészben mindenik egyet ért,
S kiveri a honból *Ottokár* seregét.

Némethon ekkor tájt nagy dolgra készül,
Mert kidőlt fej'delme a királyi székből;
Az okos németek addig kelnek-járnak:
Habsburgi Rudolfot teszik meg királynak.

Ottokár, a minden húsos lében kanál,
Németek e dolgán megnyugvást nem talál,
Mert az új királyra erős haddal támad,
Nem tartván *Rudolfot* alkalmas királynak.
(Pedig ez a dolog fortély a és nyitja:
Fél, hogy az — hatalmát majdan megcsorbítja!)

Rudolf, kit ekképpen nagy baj fenyegetett,
A magyar királyhoz küldött egy követet
S hogy övé lehessen a győzelem díjja:
Lászlót a németek segélyére hívja.

Nem rosszúl számított, a vitéz magyarok
Keblében most a szív hevesen földobog:
Ki őket annyiszor megháborította,
Ottokárt jó lesz most kihívni birokra.
Mennek a magyarok *Rudolf* segélyére ...
S győzelmi koszorút szereznek fejére:
Ottokár elesik, fut vert hada szerte
S országa a győző zsákmányául vetve.

Rudolf a hálától most majdnem elolvad,
Oly teli a szíve, ajka alig szólhat,
Könnyelmű fogadást ott tenni nem restell:
Háláját majd *később* bizonyítja *tettel*,
Hogy mikor tölti be már a fogadását?
Biz' azt a magyarok mindhiába várták!
Azaz hogy — hálásak voltak *utódai*:
Segíték a magyart *igába* hajtani:
Sőt hogyha egvedül rajtuk állott volna:
Németek volnának most s *Hunnia* dájcsolna,
Vagy talán a sírban pihennénk már régen,
A *német háláról* álmadozva szépen!
Pedig ha *Rudolfot* nem segíti *László*:
A „Burgon” nem leng ma a *Habsburgi zászló*!

De miért szakgassuk fel a régi sebet?
Feledjük e múltat, szenvedtünk eleget!
E szóval borítsunk sűrű fátyolt rája:
Áldott a magyarok mostani királya!

* Burg — az osztrák császári család palotája Bécsben.

... Míg szerezh a király harcezi dicsőséget,
Itthon a főurak zsarolják a népet,
Rablóként rohannak rá a kevély kunok,
Sok szegény üldözött koldúsbokra jut ott.
Oly nagy a szegénység, hogy a közép nemes,
Hogy éhen ne haljon, napszámmunkát keres;
A nemzet nyomora oly magas fokra lép,
Hogy kettős-kerekű talyigát von a nép:
Nincsenek barmai, dobra kerülének;
Ezt hívták gúnyosan „László szekérének“.

Lászlónak kedves a kunok társasága,
Ezek közt telik el napja, éjszakája,
Szívébe nem tör vád, mely kínozza gyötör,
Ölelő karjába szorítja a gyönyör;
Árvízként árad az erkölestelen élet,
Viszi a királyt is: erkölestelenné lett.
A nemzet türelme végtére kifogyván,
Betölti a törvényt szép, királyi foglyán:
Csikorog a börtön rozsdásvasú zárja:
Kun Lászlót a nemzet rabok közé zárja!

Nem nagyon sokáig tart a sötét fogság;
Lászlót a főurak el- s kibocsátották,
Miután igéri: magát megjavítja
S életét az ország javára fordítja.
Könnyű az ígélet, de nehéz megtenni,
Meredek a lejtő, nem tarthatja semmi,
Lezuhan a bűnnek undok mocsarába,
Munkátlan élteinek kialszik világa,

Szerelmi kalandon végződik gyászsorsa:
Törét egy féltő kun — szívébe mártotta.

Óh, sokat szenvedett, megsanyart nemzetem!
Ha végig tekintesz e bús történeten:
Míg szemed a keserv fájo könnyét ontja,
Óh nézz fel hittel a sugáros égboltra
S könyörögj az Úrnak, ki jót s vést osztogat:
Ne hozzon ránk többé ily gyászos napokat!...

... Ki az Úr ösvényit kerülte s utálta:
Nem hagyott Kun László magzatokat hátra,
Egyenes utódja, örököse nincsen,
Mert magvát szakította a jó s igaz Isten.

Egy férfi él még az Árpád családjából,
Akinek jó szíve csak nemesért lángol:
II. Endrének unokája: Endre,
Királyink sorában következik rendre;
De nincs a hazában, bár messze sincs: Bécsben
Éldegél anyjával meglegedésben.

Be kellvén tölteni a királyi széket,
A jövőn aggódó esztergomi érsek,
Ki a hon szép egén gyűlő felhőt látott:
Endréhez küldé két szerzetes-barátot,
Titokban, zaj nélkül, úgy adja tudtára:
Jogosan néz reá e hon koronája;
Azért hát sietve csak induljon haza,
Ne légyen fő nélkül sokáig e Haza!

És Endre azonnal, hogy ezt a hírt vette,
Útját az édes, a drága homnak vette,
És haza érkezvén zajtalanúl, csendben,
Királylyá tétele meg is történt rendben.

A nemes s jószívű III. Endrének
Napjai örökös bajok közt telének,
Mert alig ült belé a királyi székbe,
Az osztrák *Alberttel* alkudni kell értte;
A magyar koronát ez oly jagon kéri.
Mivel azt az apja — *Rudolf* adta neki.
(Hogy László segíté — imé, ez a *hála*,
Most fiát tolná fel az ország trónjára!)
Endre az alkunak akképpen vet véget:
Albertnek házából választ *feleséget*.

De ekkor egy másik vetélytársa támad,
Utóda *V. István* leányának:
Koronás fővel* áll az olasz határon —
Nápolyi királynak fia: *Martell Károly*;
Mivel a vére közt néhány csepp tán *magyar*,
E czímen az ország ura lenni akar.
III. Endrének a szerencséjére —
Ez újabb vetélytárs hamar sírba tére.

Most meg a *főurak* hatalmaskodása
Hívja ki a király erejét a gátra;

* A magyar nemzet tudta s akarata nélkül *magyar királylyá* koronázta a pápa nápolyi követe — mindjárt Kun László halála után.

Hiába hozatnak ellenük törvények,
Mert hogyha lehetne: az égbe törnének!
Mivel az előző erőtlen királyok
Nem voltak kezökben egyebek, csak bábok:
Hatalmuk nagyra nőtt, az urak ők voltak,
Bár tiltá a törvény: sarcoztak, raboltak.

Endre, hogy e helyzet mindig tovább tartott,
Erélylyel kezdé meg ellenök a harcot;
Jutalma e tettért az uraktól kijárt:
Méreggel ölték meg az erélyes királyt.*
Utolsó Árpádnak ily gyászos lett vége,
Mert vele kihalt az Árpád nemzetsége.
Sírjánál a nemzet angyala, nemtője —
Könyező szemekkel bucsúzik el tőle,
Lefelé fordított fáklyával jelezve:
Milyen nagy gyász borúlt a magyar nemzetre!...

... Hol annyi dicsőség tündökölvé fénylik,
Háromszáz esztendőn tekintsünk még végig,
Lássuk meg még egyszer: ezen idő alatt
Az Árpád-szerezte ország mennyit haladt?

Szent István, az első apostoli király,
A pogány hit helyett szelíd vallást kínál,
S mely addig csak véres harcban talált kedvet,
Keresztlyén hitre tér szavára a nemzet,
S hogy a hon erejét vész s bajok ne rontsák:
Rendezett állammá alakúl az ország.

* Meghalt 1301. január 14-én.

A híres hadvezér: *I. Béla* kardja
Az egész *Nyugotot* rettegésben tartja.
Keletre fordúla *I. Géza* szeme,
Szakít a *pápával* s büszkén daczol vele.
Szent László megszerzé nagy *Horvátországot*,
Győzhetlen híre a félvilágra szállott.
Kálmán a *törvények* bölcsével kormányoz
S *Dalmáthont* fűzi a magyar koronához.
III. Béla a *műveltségét* hinti
S jegyzője a *honi történelmet* jegyzi.
Végül a *második honalkotó* király —
Országa és népe gyászos sírhalminál
Kimondja a bűvös varázsos ígéket,
S hona és nemzete *új életre* éled,
IV. Bélának halhatlan emléke
Egyen hát mindnyájunk hű szívébe vésve!...

. Ime, ily fényes volt az Árpádok kora,
Nyugodjék békében mindenikök pora!

V. RÉSZ.

Vegyes házakból való királyok.

1. Venczel. 2. Ottó. 3. Róbert (I.) Károly.
(1301—1304.) (1305—1308.) (1308—1342.)

Hogy kihalt az Árpád fejedelmi sarja,
Nem kicsiny feladat nézett a magyarra:
Hogy királyt válasszon, bölcsét és okosat,
Aki a nemzetre dicsőséget hozhat;
Ki végét szakítsa a sok zsarolásnak
És visszatérítse, kik rossz úton járnak;
Ki előtt hajoljon a zsarnokok háta
S a hozott törvényt is valóságra váltsa.

A haza érdeke ezt kívánta volna,
De most a főurak álltak a porondra,
Nekik csak olyan báb, olyan király kellett,
Ki szemet hunyjon a jogtalanság mellett.
A büszke *Csák Máté* a leghatalmasabb,
Ő üti legjobban most az izzó vasat
S mivel sok a híve, kieszközli végre:
Cseh *Venczel* ül belé a királyi székbe.
(Az volt a fő rugó e tettében nála:
IV. Bélának — Venczel: *unokája*.)

Mások meg behozván *Martell Károly* fiát,
Ennek a fejére teszik a koronát.
Két király neve zeng ekképp' a határon:
Az egyik — cseh *Venczel*, másik — *Róbert Károly*.

Erősebb lévén az *előbbinek* pártja,
Kénytetí ez Károlyt visszavonulásra,
És ahol személye lehet biztonságba',
Szégyen, vagy nem szégyen: fut *Ausztriába*.

De itthon csak tovább tartott a zűrzavar,
Mely lelki nyugalmat s csöndes békét zavar,
S az *apa* cseh *Venczel* bajtól feltve fiát,
Bejövén — kiviszi s vele a *koronát*.

Most aztán *Béla*nak másik urakája
Tart jogot a szentelt magyar koronára:
Ottó jó a honba, a szép *bajor* hercege,
Kit *Venczel* hívei ide édesgettek;
S hogy a szent korona haza került újra,
Fejére illeszté a főpapnak újja.
Alig, hogy végbement koronáztatása,
Erdélybe vonzotta keblének hő vágya:
László itt a vajda, s lánya remek szépség,
Ez hozá mozgásba szívének érzését,
E leányt kívánta *feleségül* venni;
De e szép tervéből nem lehetett semmi,
Mert akit szerető ipának szemelt ki:
László, a hős vajda — őt *fogságba* ejti.

Csak *három* év múlva szabadúlhat onnan,
S azt nézi: hazája merre fekszik, hol van?
Visszafut honába... S *Lászlónak* kezében
Marad a korona drága zsákmányképpen.

Különös a helyzet: a király-jelöltek —
Szép magyar hazánkban egymásután szöknek,
Mivel a dús ország viszálykodás hona,
Nehéz lett fejükön a magyar korona.

Látva ezt a papság és a főnemesség,
Magukat esküvel arra kötelezték,
Hogy *Rákos* mezején, az országtanácsba'
Károlyra szavaznak, senkire se másra.
S túltevé magát a szégyenen és káron,
Mit előbb szenvedett, bejő *Róbert Károly*.
A pápa követe — *Gentilis* bibornok —
Ekkor a nemzethez ilyenformán szólott:
„Károlyt, kit honából hozzátok kísértem,
Királylyá nevezem a *pápa* nevében!”

Felzúgott erre a gyűlésnek válasza:
„*Királyát a nemzet önmaga választja!*
Rést ütni jogunkon kinek sem engedünk,
Mivel szent ez a jog s sérthetetlen — nekünk!
Ne hidd, hogy azért, mert urad parancsolja,
Engedünk a szónak! Nem vagyunk mi — szolga!
De mert a szívünk is csapán ezt diktálja:
Károly — a magyarok *választott* királya!”

S nem hagyva Gentilist, hogy újra beszéljen,
Zúgva tör a légből a harsogó „éljen!”
S egy *újon készített* arany-koronával
Másodszor övezék Károly fejét által;
Majd midőn Lászlótól *István* koronája
Visszajut a nemzet jogos birtokába:
Harmadszor tevék a koronát fejére,
Hogy lenne a honnak *törvényes* vezére.

Az ifjú Károlyban sokat nyert a nemzet,
A magyar névnek ő dicsőséget szerzett,
Királyi erélye, szava, tekintélye —
Sok főúr tetszését fordítá feléje;
Csak egy, ki nem hódol: a kevély *Csák Máté*:
Övé a hatalom, csak semmi a másé!
S hogy nem kész nyujtani békülésre kezét,
Reája a király nagy sereget vezet;
Kassánál a csata rá gyászossá válik,
De azért *ellene* marad mind halálig.

A fényes *Visegrád*, hol az udvar lakik,
Királyi pompával ékíti falait,
Királyné asszonynak szép rokona: Kázmér,*
Vendégül jó, azért cseng az arany-tányér,
Királyi asztalnál sorban azért ülnek
Mostan a kipirúlt, tündéararcú szűzek;
Köztük van az ország legszebbik rózsája,
Atyjának szemfénye, a bájos *Zách Klára*.

* Kázmér — lengyel herceg, Róbert Károly nejének: *Erzsébetnek* öccse.

Láttára — Kázmérnak szíve is megfájdul,
Nincs álma, nyugalma e remek látványtól:
„Óh, ha csak egy percze birhatnálak téged’:
Od’adnám értte az örök üdvösséget!”

S amire a herceg oly epedve vágya,
Teljesül megromlott szívének rút vágya:
Letépve a virág *erőszakos* kézzel,
Sóhaja, illata csókjaiban vész el!...

... Miként a megsebzett, erős oroszlánnak,
Üvölt most fájdalma *Zách Felicziánnak*:
Lángoló szemekkel rohan Visegrádra
S fegyverrel támad a királyi családra,
Melle a bosszúnak dalát hörgi, fújja
S véresen hull le a *királyné négy* újja.
Berohan a zajra az udvari népség
S a vadúl dühöngőt végre megfékezték...
A véres bosszúnak borzalmas a vége:
Kiirtva, leölve a Zách nemzetsége!...

... E rémes tett után — hogy fátyolba vonja —
Károlynak a honért kettőzött a gondja:
Alkotó ereje nem nyugszik, nem pihen,
Üde vér árad szét a hon ereiben:
Útja nyíl' *iparnak* és *kereskedésnek*,
Aranyból vert pénzen árút adnak-vésznak;
Rendezi az *adót* az ország javára,
Vigyáz, hogy senkinek ne lehessen kára,

S hogy ezt a szép hazát új veszély ne érje:
Haderőt képez az ország védelmére.
 Hódító hírve már messzire szárnyal:
 Növeli honát a *macsói bánsággal*.
 A *dalmát* ügyek is hogy folyjanak renddel,
 Ez ország élére ő *magyar bánt* rendel.
Bosnyákok szavában könnyelműn nem bízva,
 Náluk a kormányzást rokonára* bízva.
Bazarád Mihály, a vitéz oláh vajda,
 Az egész *Erdélyt* már rettegésben tartja,
 S amely vad hadának soká ellenállott,
 Elvevé tőlünk a *szörényi bánságot*.
 De Károly nem nézi hunyt szemmel ezeket,
 A rabló vajdára nagy sereget vezet,
 Rátámad; de ekkor a fűrfangos vajda
 A király seregét hegyszorosba csalja;
 Vakon megy a sereg a kivetett törnek,
 Reá a vad mőczok mindenfelől törnek,
 Vészben a király is s már csaknem elveszve,
 Midőn egy hős ifjú ruháját levetve,
 Cseppet se törődve az oláh hordával:
Lovat és még *öltönyt* cserél a királylyal.
 Rohan az ellenség az ifjú vezérre,
 A fényes ruhában őt királynak vélve,
 És míg az oláhok véle viaskodnak:
 Menekvő út nyílik ezalatt Károlynak.
 S ki honért, királyért fölláldozta magát,
 A bátor ifjú ott önsírára talált;

* Kotromanovich István.

De tettén hatalma nincsen az időnek:
 Örökre él neve hős *Szécsi Dezsőnek*.

Károly — két fiának országot is szerze:
Nápolyi trónra jut az ifjabbik: *Endre*,
Lajos, az idősebb, két honnak lesz ura:
 Reá néz a *magyar* és *lengyel* korona.

Külföldi királyok gyűlnek *Visegrádra*,
 Ott lépnek Károlylyal frigyre, barátságra;
 Oly becsült volt ekkor a magyar név szerte:
 Frigyüket a külföld önmaga kereste.
 Ez a fény, dicsőség még magasbra szálla,
 Hogy Károly utódja lépett a kormányra.
 Hogy *Lajost* számunkra királynak nevelte:
 Borítsunk fátyolt a fenti véres tetre
 És eme szavakkal vegyük búcsút tőle:
 Álmait a Béke virágosra szőjje!

4. I. vagy Nagy Lajos.

(1342—1382.)

Mit atyja megkezdett, az utód folytatta:
 Nagygyá lett a nemzet *Lajosnak* alatta,
 Kiterjedt országunk' három tenger mosta,*
 Boldog volt e honnak mindenik lakossa
 S őt, kinek szívében nagy erények laktak,
 Hálából nevezte igaz szívvel „nagynak“.

* Északon a *Balti*-, keleten a *Fekete*- s délen az *Adriai* tenger.

Lajos e szép nevet meg is érdemelte,
Országá javára czélt minden tette;
Alig, hogy trónra lép, törvénynyel mondá ki:
Nem szabad a királyt mással koronázni,
Akinék fején az *István* koronája,
Csak *az* a nemzetnek *törvényes* királya.
Egy másik törvényben érvényre az jutott:
Apai bűnért ne lakoljon az *utód*,
Mert ez az igazság: ki vétket követ el,
Személyén a törvény megtorlást követel,
De ha a *bűnösért* szenved az *ártatlan*:
Nagy, égbe-kiáltó bűn, vétek van abban!

Amit a nép termel az úri birtokon,
Abból a *jobbágyság* „kilenczedet“ adjon,
S méltatlan urától hogy ne tűrjön többet:
A jobbágyság szabadon más helyre költözhét.

A *nemes* birtokra ilyen törvényt hozott:
Ha annak az ura már elhalálozott,
Öröklök a vagyont az édes *testvérek*
S rokon'i közül, kik *férfiágon* élnek;
Ha ilyen birtokost a föld nem találja:
Visszaszáll a jog — a magyar *korondra*,
Vagy másként: a *kincstár* élvezte a hasznot,
Amit az ily birtok jövedelme hajtott.

És hogy a főurak se unják magukat,
Ebben a nagy király hasznos példát mutat:

Lovagi *bajvívás*, hős *vitézi torna* —
Főurak seregét ős Budára vonja.
Harczi kürt riad fel, fényes aczél pendül,
Kopjanyél szállít le vívót a nyeregből,
Ez a kis esés a vitéznek hogy' fájna,
Nem török ott csontja: porondos a pálya!
A kicsiny harcztérre száz ifjú is kiáll,
Győztesnek *jutalmat* osztogat a király.
Itt termett *Toldi* is, később esaták réme,
Itt kapta az első koszorút fejére.

De volt is ám szükség a harczedzett karra,
Bosszúló szerep várt a bátor magyarra:
Nápolyban, hol *Endre* uralkodott akkor,
A bűn az erénnyel kardot mérve harezol;
Johanna — Endrének álnok felesége —
Gyűlöli a férjét s a rossz asszony végre
Megromlott lelkében gonosz tervet forral:
Megfojtatá Endrét egy selyem-zsinórral.*

A király — öcsésének gyászos végét hallva,
Szívét a fájdalom éles foga marja
És hogy a bűnös nő elvegye jutalmát,
Nápolyba vezeti bosszúálló hadát.
Johanna nincs már ott, a *pápához* futott,
De czinkos-társinak végórájok üt ott,
S az erős had láttán a remegő *Nápoly*
A magyar királynak meghódol magától.

* Aversa nevű városban 1345. szept. 19.

Lajos most egyenest a pápához fordul:
Büntesse Johannát, ki gyilkos lett orvúl!
VI. Kelemen azt izeni vissza:
„Mihelyest tisztázva lesz a bűntény nyitja
S ha ebben Johannát bűnösnek találja:
Elvészi jutalmát minden bizonyára!”

A királyt e válasz nem elégíté ki,
Legelső dolga lón ezek után néki,
Hogy *öcsese kis fiát* megkoronáztatja
S gyámjául vezérét: *Laczi Istvánt* hagyja;
Azután hazatér hada egy részével,
Otthagya a várost magyar őrségével.

Johanna e hírre ismét visszatérve,
Sereggel támad ott *Laczi* fővezérre,
Az álnok olaszok segélyére állnak,
Gyilkolva sorait magyarok hadának.
Másodszor indul most a király Nápolyba,
Pusztúl az ellenség előtte, mint polyva,
Újra fut a bűnös — Lajost be nem várva
S a király győztesen vonúl az országba.

Nem soká ezután megjő az ítélet:
„*Johanna nem bűnös*, ismét visszatérhet,
A gonosz gyilkosság nem az ő hibája,
Mert szíve akkoron *meg volt* — *babonázva!*
De mivel ez az ügy oly sokáig tartott:
Fizessen Lajosnak busás *hadi sarczot!*”

Látván a király, hogy itt nincsen igazság,
Hogy fényes diadalt ül itt a bűn s gazság:
Istenre bízva a büntetés mértékét,
Kivonúl s otthagyja Olaszhon vidékét,
Haza jó honába háborgó lélekkel,
Ha nincsen igazság, a *hadi sarcz* sem kell!

... A bűnös *Johannát* elérte a végzet,
Miként ő férjével, azonképpen végzett
Vele a bűnösök bosszúálló sorsa:
Mert egyik rokona őt is — *megfojtotta.*

... Akinek foga fáj szép *Dalmáciára*:
Lajossal *Velence* áll most hadi lábra;
Ámde a hős király győzhetetlen serge
A kevély hódítót kétszer is leverte,
Nyugtalan tettének nagy az ára végre:
Százezer aranyon megvásárolt béke.

S amerre a hősök fegyveröket hordták,
Meghódolt: *Szerbia, Moldva s Oláhország,*
Bosznia, Horváthon s Bulgária földe —
A magyar dicsőség sugáriban fürde,
S a *török*, mely akkor hódított itt hazát,
Megnyögte egy párszor Lajos hősi hadát.

Egyezer háromszáz hetvenedik évben,
A győztes, hős király *lengyel* földre mégyen,
Mivel a lengyelek *királyukká* tették,
Csodálva Lajosnak ezer dicső tettét.

Bölcsőbb és jobb lélek sem ottan, sem nálunk,
Nem volt még sem nekik, sem nekünk királyunk:
Alatta *művészet, kereskedés, ipar* —
Virágzó *jólétet* teremtett mihamar,
És mintha minden fény mirajtunk lett volna:
Bámúlva nézett ránk egész Európa.

... Fisarja nem lévén a böles s nagy királynak,
Leánya — *Mária* öröklé hazánkat,
Hedviget se messzi —, a szomszédba vitték:
A *lengyel* koronát szép fejére tették

... Körözsnek bársonyos partján épült Várad!
Mért lenget *fekete* zászlót büszke várad?
Könyeit a nemzet tériden miért sírja,
S miért van felföldve Szent Lászlónak sírja?

Történet Muzsája könyes arczczal mondja:
Hős király tér mostan végső nyugalomra,
Egy sírban pihennek *nagy Lajos* és *László*,
Ezért hull a könnyű, ezért leng a zászló,
Áldottak e hamvak és emlékezetük!
Nemzeti kegyelet, te virraszsz felettük!!

5. *Mária*. 6. *Kis (II.) Károly* és 7. *Zsigmond*.
(1382—1385.) (1385—1386.) (1387—1437.)

Már rendes folyása a változó sorsnak:
A *fényest* követi a *homályos* korszak,
Minthogyha a *nagyok* azért születnének,
Hogy a *kis* lelkeket lássuk még *törpébbnek*,

Hogy a mi ragyogott — sugaras *fényt* hintve,
Letűnvén — helyét az éj besötétítse,
Hogy ahol lobogva a *szövétnek* égett:
Hosszú éj fődje a rövid *dicsőséget*!

Ily korszak virradt fel szép magyar hazánkra,
Hogy Lajos leánya lépett a kormányra;
Mária — kit *Zsigmond*, luxemburgi herceg,
Lajosnak elhunytán feleségül nyert meg, —
Nem tudta szívéhez lánczolni a magyart,
Mely asszony szavának engedni nem akart.
Az özvegy királyné — *Erzsébet* kegyenceze:
Garai — a nádor, csupán csak azt leste,
Teszi-e *Mária*, amit ő tanácsol
S úgy megy-e a dolog az udvarban s máshol?

Sok főúr ezt látva, összeesküvéssel
Horvátok honában fegyvert fogva kél fel,
Terjed a mozgalom: a *Dunántúl* tája —
Már is a lázadók fegyveres tanyája.
Köztük a *Laczfyak* s *Horváthy* testvérek
A *bosnyák* királylyal mind egyetértének;
Ezek a *nápolyi* kis *Károly* hercegnek
Uralmát óhajtván, hozzá kiüzennek:
Jőjjön a hazába, ők már készen várják,
Fejére tészik az ország koronáját.

Bejövén a hívott, *Fehérvárra* gyűlnek,
Ottan megy végbe a koronázó ünnep,

S míg Zsigmond *cseh* földről segítséget hozhat,
Károly lesz gazdája a királyi trónnak.
 De alig kormányoz *harminczkilencz* napig,
 A kaján irigység nyugton nem alhatik:
Erzsébet magához hivatja *Kis Károlyt*,
 Ahol két czinkosa: *Gara* s *Forgách* ráront
 A rosszat nem sejtő, védtelen *Károlyra*
 S lesből és orozva legott *felkonczolja*.

E gyilkos tett után a pártos ellenzék
 Lázítva járja be Horvátország földjét
 S bosszúra hívja fel mindenütt a népet.
 Közéjük utaznak *Mária* s *Erzsébet*,
 Elnyomni akarván a véres mozgalmat;
 De itten nem remélt bajba sodortatnak:
 Híveik leölve, ők maguk elfogva,
 Mind a két királyné az ellenség foglya,
 Az erős *Novigrád* fogadja vendégül:
 Köröttük a *börtön* homálya sötétül.
 Itt azzal végződik a szomorú fogság:
 Az özvegy királynét titkon *megfojtották*.

Visszajő Zsigmond a kapott segítséggel,
 Vezeti seregét lázas sietséggel;
Mária szabad már: *börtönének* zárja
 Megnyílik *Velence* pártfogó szavára;
 Eléje utazik örvendező férje.
 A szabad királynőt *Budára* kísérve.

Ekkor a királyhoz hűnek maradt rendek
 Látva a megbontott és felfordúlt rendet,

Hogy a hon elleni a hatalmat féljék:
 Királylyá választák *Máriának* férjét.

Zsigmond *fél századig* ült királyi széket
 S ez alatt hol jobbra, hol meg balra lépett,
 Ingatag jellemű: ami jót tesz már ma,
 Egy másik tetteivel holnap lerongálja.
 Hibái mellett is — a *magyart* szerette,
 Zengzetes *nyelvünket* beszélte, értette,
Művészet s *tudomány* — kormányzása alatt
 A kezdett irányban szépen előbb haladt.
 Állandó lakhelye künn volt *Csehországban*,
 Kastélya *Némethon* szép fővárosában,
 Mert mind a két helyen *uralkodó* vala;
 De ritkán látta őt ős *Budának* fala,
 Néha itt is lakott, itt állt palotája,
 Külföldi vendégek, itt gyűltek hozzája.

A legfőbb dolgokat, mik vele történtek,
 Röviden így adja elő a történet:
 Második nője volt *Czillei* Borbála,
 Egy *stájerországi* főúrnak leánya,
 Ez vette rá férjét sok kegyetlen tetre,
 Amelyért a végzet Zsigmondot büntette.

Uralma kezdetén, kik ellene voltak,
Kont és hős társai halállal lakoltak:
 A király bakója gyorsan végzett velük,
Budavár piacznán gördült le a fejük.
 (Ezek a nyert halált meg is érdemelték,
 Mert egyként akarták Zsigmond s a *hon* vesztét.)